

AZ NIIF INTERNET-FELHASZNÁLÓI PROGRAMJAIRÓL

Kokas Károly, kokas@bibl.u-szeged.hu

József Attila Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár, Szeged

Moldován István, moldován@pernix.bke.hu

Budapesti Közgazdasági Egyetem, Központi Könyvtár, Budapest

Abstract

The National Information Infrastructure Development Program (NIIF = Nemzeti Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program) is responsible for the backbone of the non-profit educational and research network (Hbone) in Hungary. Besides the general maintenance and management issues the NIIFP is also involved in the initiative and management of Internet user projects in the most actual fields of development. The foundation of an electronic text-archive of documents of Hungarian origin or interest (MEK = Magyar Elektronikus Könyvtár, Hungarian Electronic Library), the endeavours to create a common interface for different electronic library catalogues to provide a common WWW access to them (KözEIKat = Common Electronic Catalogue) have been the first results. The NIIFP also pays attention to the user education, this goal was served by the more than 10 brochures which were published in the series of "NIIF Információs Füzetek".

Bevezető:

Az IIF majd az NIIF kezdettől feladatának tekintette, hogy a hálózati technológiák és eszközök meghonosításán és menedzsmentjén túl figyelmet fordítson az akadémia szféra (és a csatlakozó kör) tagjainak felhasználói szintű támogatására is. Nyilvánvaló azonban, hogy a 90-es évek elejére jellemző, az eszközök üzembeállítására koncentráló korszak után egyre nagyobb hangsúlyt kapnak ezen technikai eszközök felhasználói lehetőségei, hiszen valójában ebben a körben dől el érdemes volt-e beruházni és jól tudjuk-e kihasználni a technika adta lehetőségeket.

Az is nyilvánvaló, hogy az NIIF nem valamiféle monstre szervezet, hatalmas apparátussal, így igazából szükségszerű volt a tenni akaró emberek és a program találkozása, hogy az NIIF adta lehetőségeket maguk a felhasználók tudják tartalommal megtölteni. Az alábbi projektek szinte kivétel nélkül ilyenek, ha tetszik "alulról jöttek", hogy aztán az NIIF program rész-projektjeiként éljenek tovább.

I. Az eredeti NIIF projekt:

Még az 1994-es NETWORKSHOP keretében merült fel, hogy felhasználói oldalról, ha tetszik tartalmilag alig vagyunk jelen a hálózaton, nem igazán vagyunk alakítói a dolgoknak.

Az IIF Operatív Bizottság 1994 április 22-i ülésén elfogadott egy négy alprojektet tartalmazó tervezetet "Felhasználói törekvések információs rendszerek összehangolására az IIF keretében" címmel. Az Operatív Bizottság a tervezetet megtárgyalta és részletesebb kidolgozását javasolta. A tervezet elkészültével a munkák is megindultak, mégpedig nagyjából négy téma köré szerveződve:

➤ Az Internet-típusú navigációs/metainformációs eszközök tevékenységének tartalmi és formai összehangolása

➤ Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)

P Automatizált könyvtári szolgáltatások koordinációja (KözEIKat)

P NIIF és Internet kalauzok és más tájékoztató anyagok hazai kiadása

II. Eddigi főbb eredmények

Nagyon fontos, bár nem látványos szempont, hogy a projekt révén sikerült kibővíteni az IIF (ill. NIIF) szakértői körét, s jelentős, eddig jórészt rejtett szakmai háttér is feltárult. Másrésztől kialakult egy fajta elektronikus kommunikációs készség, megismertük a munkaszervezés, koordináció számítógépes-hálózatos speciális eszközeit és igényeit.

Megemlítjük még, hogy a program munkatársai igyekeztek résztvenni az NIIF "public relations" tevékenységében is, vagyis a különféle médiában ismertették a Program tevékenységét, ill. a projekt eredményeit.

1. Az Internet-típusú navigációs/metainformációs eszközök tevékenységének tartalmi és formai összehangolása

A navigációs eszközök összehangolása területén több megbeszélés volt és állandó elektronikus konferencia zajlott (pocok-l), s többek áldozatos munkájának köszönhetően a koordinációs munka elérte, hogy a gopher homepage egységes szemléletet mutat, s megoldódott a "gmirr" program (Kolb Zoltán, JATE) alkalmazásával a többféle magyar ékezetes megjelenítés is.

Az 1995 előtt is gyakorlat volt, hogy a Networkshopokon az üzemeltetők és a felhasználók gyakorlati szempontok szerint megbeszéltek néhány "összehangolni valót". Az 1995-ös Networkshopon aztán több aktuális projekt kapcsán (hazai WWW, MEK stb.) külön workshopok is voltak, ahol ezek a korábban spontán beszélgetések kicsit mederbe terelődtek és jótékony hatással voltak az együttműködést kívánó hálózati problémák menedzsmentjére.

A technológiaváltás következtében valószínűleg most már a hazai World-Wide Web szolgáltatásokra is szükséges néhány általános ajánlás kidolgozása pl. a grafikus technikák alkalmazása tekintetében. Az említett pocok-l-hez hasonlóan létrejött egyébként már egy www-l elektronikus konferencia, amelyek a Web hazai fejlesztőit tömöríti.

2. Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK)

A MEK szervezése 1994 közepén indult azzal a céllal, hogy -- más, külföldi archívumokhoz hasonlóan - összegyűjtse, rendezze és az egész világnak szolgáltatassa azokat a magyar nyelvű vagy magyar és közép-európai vonatkozású dokumentumokat, melyeknek számítógépes formában való nyilvános terjesztése nem tiltott (public domain elektronikus szövegek). A MEK egy teljesen non-profit vállalkozás, elsősorban oktatási és kutatási célokat kíván szolgálni.

- a MEK több helyről és helyen is építkezett (Miskolc és BKE), kialakult az anyag struktúrája, s a példatárat messze meghaladó mennyiségű dokumentum vált a MEK részévé; Drótos László (ME) elkészítette az "első IIF RFC-t", vagyis a MEK-ajánlást, amit a dokumentumok gyűjtői és közlétevei el is fogadtak és a gyakorlatban hasznosítanak;

- augusztus végétől egy hosszabb, de már éles kísérleti szakasz után Drótos László és Moldován István (BKE) elektronikus főkönyvtárosok vezetésével "megnyílt" a MEK gopher-alapú verziója, az említett GMIRR program átalakításával négy-féle ékezetes szabványba is (gopher://gopher.mek.iif.hu). Az alprojekttel kapcsolatban a mek-l@hucarn.sztaki.hu elektronikus postafiók címen lehet érdeklődni (ha ideiglenesen szünetel, akkor: kondrot@gold.uni-miskolc.hu címen!).

- a MEK korszerűsített gopher felülete ill. a visszakereső rendszer (a katalógus) is készül és a MEK korszerű és esztétikus WWW felülete is hamarosan kísérleti szakaszba ér. A katalógus rendszer már jelenleg is képes egy bibliográfiai adatbázis visszakereső funkcióit ellátni;
- a MEK elsősorban magyar klasszikus szövegekre kiterjedő gyűjtő munkáját igyekszik majd támogatni egy alapítvány is, amely vesztprémi kezdeményezésre jön majd hamarosan létre;

3. Automatizált könyvtári szolgáltatások koordinációja (KözEIKat)

Ez az alprogram azt a lehetőséget kívánja kiaknázni, hogy közös lekérdező nyelven keresztül a WWW felület alkalmas lehet több, egymástól független, sőt eltérő szerkezetű és rendszerű adatbázis lekérdezésére is.

- komoly kísérletek zajlottak le több adat báziskezelő WWW alapú lekérdező felületével, amelyek biztosan két rendszer, a Voyager és a BRS/Search illetően lekérdezését teszik máris lehetővé (KLTE Egyetemi Könyvtár, JATE Egyetemi Könyvtár);
- mivel a projekt éppen most indul, itt csak a legfontosabb elképzeléseket ismertetjük.

a) technikai elképzelés

Ismeretes, hogy több adatbáziskezelő és szinte majd mindegyik komolyabb (és újabb) könyvtári rendszer lekérdezhető megfelelő WWW interfészen keresztül is. Ilyen hazánkban már két-három típusra üzemszerűen működik, s több másik is kialakítható lesz a közeljövőben. A terv lényege, hogy az HELKA.IIF.HU nagy unixos szerveren helyezzünk üzembe egy olyan WWW szervert, amely kezdetben néhány, később egyre több hazai bibliográfiai vagy más hasonló adatszerkezetű adatbázist le tudjon kérdezni, mint virtuális közös katalógust.

b) megvalósíthatóság

A két működő rendszer (Voyager és BRS) szakemberei az elvileg bármikor szintén működtethető harmadikkal (ALEPH) közösen, "pilot projektként" megalkotnák e három rendszer közös lekérdezését a HELKA gépen keresztül, s közben RFC-szerűen kidolgozzák a metódus szabályait és eljárásait. Ez a munka kezdetben érintené a KLTE EK, a JATE EK és valamelyik más rendszer (valószínűleg ALEPH) katalógusait, majd egy második fázisban az NIIF (ide csatolható struktúrájú) BRS adatbázisait, ill. az adott rendszerekben másutt meglévő adatbázisok egy részét. A harmadik ütemben pályázati kiírás keretében lehetőséget kapnának az egyes intézmények, hogy a csatlakozás munkadíj jellegű részét az NIIF megfinanszírozza. Ez a forma aztán további években is folytatható.

A ún. pilot projektet megbízással intézményenként egy-egy konkrét személy vinné: így jelenleg Balázs László (KLTE EK), Burgermeister Zsolt (Szegedi Somogyi Könyvtár).

4. NIIF és Internet kalauzok és más tájékoztató anyagok hazai kiadása

- a "kiadványprogram" elindult, amit a BigDummy néven ismert Nagy Internet kalauz magyar fordítása jelez, s egy több mint 30 részből álló füzet sorozat megtervezése, a szerzők és lektorok organizálása, a munkákhoz egy FAQ elkészítése ill. egy anonymous ftp hely kialakítása; mindezek után maga a sorozat is beindult, jelenleg mintegy 9-10 füzet megjelent, több nyomdakész, s további 2-3 igen előrehaladott állapotban van;
- fontos fejleménye az alprojektnek, hogy anonymous ftp-en (ftp://ftp.jate.u-szeged.hu/pub/netlib/iif_fuzet/) elérhető az összes kiadvány, ascii és más közkeletű formátumokban. Egyre több dokumentumot igyekszünk a WWW megjelenítésre alkalmas HTML formátumúra is konvertálni.
- nehezen megfogható, de fontos, hogy a munkák során kísérlet történt 20-30, többnyire egymást nem ismerő ember elektronikus megszervezésére, amely érdekesen mutatta a hálózat adta lehetőségeket és emberi

korlátokat is (ezt azért érdemes megemlíteni, mert a hálózati /táv/munkaszervezést az Internet-közvélemény és szakirodalom is a legnehezebb és legérdekesebb területként kezeli);

A projekthez kapcsolódó kiadványok:

- Bakonyi Géza-Drótos László-Kokas Károly: *Navigáció a hálózaton*, Bp. 1992.
- GAFFIN, Adam: *Nagy Internet kalauz mindenkinek*, Bp. 1995. (ford. Drótos László)

III ill. NIIF Információs Füzetek

(a sorozatból a csillaggal jelöltek már megjelentek)

I. sorozat

1. *Rajta vagy már a hálózaton? **
2. *Kalandozások a Gopherrel*
3. *Böngészés a WWW-vel*
4. *Keresgélés a WAIS-szel*
5. *Gyűjtögetés az FTP-vel*
6. *Kapcsolattartás e-mail útján az X.25-ön*
7. *Kapcsolattartás e-mail útján az Interneten**
8. *Viták a newsgroupokban*
9. *Kutatás a hálózati könyvtári katalógusokban*
10. *Információszerzés kereskedelmi szolgáltatók adatbázisaiból*
11. *Beilleszkedés a hálózat virtuális világába **
12. *A hálózat használata a kutatásban*
*/Molekuláris biológia**
*/Környezetvédelem**
*/Számítógépes grafika**
*/Csillagászat**
13. *A hálózat használata a könyvtárakban*
14. *A hálózat használata az iskolában**
15. *Az Internet használata modemmel*
16. *A hálózat használata Windowsból**
17. *Hálózati szakkifejezések (80%-ban kész)*

II. sorozat

1. *Hogyan csináljunk saját Gophert?**
2. *Hogyan csináljunk saját WWW-t?*
3. *Hogyan csináljunk saját FTP archívumot?*
4. *Hogyan indítsunk saját BITNET/INTERNET levelezőcsoportot? (80%-ban kész)*
5. *Hogyan indítsunk saját USENET newsgroupot?*
6. *Hogyan csináljunk saját OPAC-ot?**
7. *Hogyan integráljuk információsrendszereinket?*
8. *Hogyan védjük meg számítógépes rendszereinket?**

Szeretnénk elindítani esetleg egy harmadik (III.) sorozatot is, ahol pl. X.400-as kézikönyv, mailer-programok ismertetője stb. láthatna napvilágot.

(Az alprojekt koordinátorai továbbra is: Drótos László /ME/ és Tóth Beatrix /NIIF/).

III. Tovább lépés

Az alábbiakban a megoldandó problémákról, a feladatok ütemezéséről néhány szó:

Az alprojektek hasonló szerkezetben folytatódnak a jövőben is. A lényegét az elkezdett munkák folytatása jelenti, ill. teljesen új munkák beindulása.

a) *Magyar Elektronikus Könyvtár*

A MEK számára a Veszprémi Egyetem segítségével, és Hungarnet támogatással egy alapítványt kívánunk létrehozni, amely a szövegbevitelt ill. a gyűjtemény gyarapodását célozná. A MEK gárdáját bővítjük, mert szükség van a korszerűbb WWW felületre, katalógus-szerű visszakereső rendszerre és az egyes szakterületekhez polcgazdákra. A gyarapítási munkákba szeretnénk bevonni könyvtárakat és egyéb intézményeket, felvenni a kapcsolatot hazai kiadókkal, folyóirat-szerkesztőségekkel.

b) *Kiadványok, sorozatok*

A füzet sorozatot folytatni kívánjuk, kicsit emelt szerzői és lektori díjakkal. Újabb kampányokban szerzünk új szerzőket, lektorokat ill. az "adósságokat" behajtjuk. A projekt feladatának tekinti az egyes elkészült dokumentumok aktualizált, új kiadását és minél többnél a HTML-típusú elektronikus megjelenést is. Később más, az aktuális fejlődés által inspirált kiadványokat is tervezünk.

c) *Közös Elektronikus Katalógus (KözElKat)*

A projekt folytatásának legfontosabb és legnagyobb körülményt igénylő fejezete, hiszen még nemzetközileg sem gyakori egy ilyen rendszer, másrészt a későbbi becsatlakozások miatt hosszú távú jelentősége is igen nagy. Nyilvánvaló gyakorlati hasznán túl különösen fontos lehet a projekt a könyvtárközi csere és a dokumentumszolgáltatás szempontjából.

Az is nagyon fontos, hogy az Amerikában teljesen bevett és kvázi-szabvány Z39.50-es lekérdező struktúrát is tanulmányozzuk és a projekt később ebbe az irányba menjen el.

IV. Kapcsolódó tevékenységek

1. *A programok népszerűsítése ("public relations")*

Ma amikor a korábban szakmai kérdésnek számító hálózat, az Internet a TV műsorok sztár témája lett, fokozottan fontos, hogy saját magunk és az NIIF program érdekében a hatalmas tájékoztatói igényt megpróbáljuk érdekesen, színesen és ugyanakkor szakmailag korrekten kielégíteni. Az említett projektek közül különösen a MEK kapott jelentős média-figyelmet, így többször foglalkozott vele a Rádió, a Televízió és a vezető napilapok is gyakran reflektáltak erre a témára. Hasznos segítségére voltak a projektnek a Calypso rádió célzott műsorai, és az újabban NIIF témákat rovatszerűen közlő InfOpen magazin is.

2. *NETVADÁSZ (Nagy Magyar Internetvadászat)*

Az említett InfOpen magazinnal az NIIF közösen szponzorálja ezt a "mozgalmat", amely az amerikai hagyomány adaptációjával igyekszik egyben szórakoztató játék, másrésztől hasznos tréninganyagok, módszerek "kitermelője" is lenni. Ha valaki megnézi a Netvadász nyitólapját

(<http://www.bibl.u-szeged.hu/~kokas/hunt/hunt01.html>)

ill.

<http://www.eunet.hu/infopen/netvadasz/hunt01.html>)

akkor láthatja, hogy a feladatok és a megfejtések HTML-feldolgozása, a beérkező összes tippel együttesen egy nagyszerű példatár és egy remekül szórakoztató Internet-kereső kalauz körvonalait rajzolják ki. Ily módon nem csupán az eddigi 5-6 forduló, hanem az anyagot utólag áttanulmányozóknak is hasznos lesz ez a verseny.

Néhány zárógondolat

Természetesen az, hogy nagyrészt önszerveződő amatőrök, lelkes tenni akarók adják e projektek gerincét számtalan hátránnyal is jár. Az ígéretet elszállnak, a megbeszélések elhúzódnak, a szervezés vontatottan halad stb. Mindezt talán kompenzálják valamiként a hálózat adta extra lehetőségek, a gyors elektronikus levélváltások, a listákon való szervezés, a közös elektronikus munkavégzés stb. stb. lehetősége. Talán az vigasztalhat mindnyájunkat, hogy a nagy és jól fizetett szervezetek hatékonysága ilyen komplex, ennyi embert érintő, állandó mozgásban lévő közegben, mint a hálózat, szintén sokat vesztené erejéből... és még (a nálunk amúgy is hiányzó) óriási anyagi erőforrásokat is felemésztené. Ugyanakkor az előnyök is nyilvánvalóak. A fejlődés által diktált tempóhoz az immár óriásivá duzzadt közösségből sokszor gyorsabban bukkannak fel az "ügyeletes autodidakta guruk", akik az aprómunkát végzőkkel együtt hosszabb vagy rövidebb távon munkatársainkká szegődnek, hogy maguk vigyék előbbre ### végsősoron ### a saját ügyeiket.